

Юрій Іллєнко про Івана

«Перша сцена, яку випало зіграти Івану в великому кіно, була сцена моління за душі померлих. На Свят-Вечір. То були так звані кінопроби до фільму «Тіні забутих предків». Аморальність тих кінопроб, зараз сказали б – кастингу, полягала в тому, що на пробах не було режисера, а в камері не було плівки. Ми не хотіли витратити плівку на порожняк, бо в нас було вже затверджено актора з Москви на роль Івана Палійчука – Гену Юхтіна. Актор побутового, з лицем, побитим віспою, з білим звуком замість голосу. За Івана просив його вчитель, Віктор Іларіонович Івченко, просив, щоби Параджанов лише подивився на талановитого хлопця. Параджанов доручив мені, щоб не ображати Івченка, провести «зйомку-американку», тобто без плівки. Замість себе поставив другого режисера – Володимира Луговського. <...>

Іван все зрозумів, що його кидають. Іван вирішив грати сам для себе. В той день я побачив вперше, що таке геніальний актор. Тема смерті знайшла свого виконавця, коли Іван почав молитву – мороз посіявся мурахами поза моєю шкірою.

Й досі не можу простити собі, що тоді в камері не було плівки. Це – моя провина.

Я прожогом майнув на прохідну, щоб перестріти Параджанова. <...>

У ту мить щось-таки в мені було від гри Миколайчука, бо Сергій мовчки повернувся в павільйон і зробив другий дубль.

Другий, на плівку, був не гіршим за перший.

Це мене перелякало ще більше. Бо перед камерою стояв початківець, хлоп з бугра, як потім він, кокетуючи, лю-

бив ідентифікувати сам себе, стояв на колінах перед кінокамерою вперше у житті, а зробив те, що вміють робити лише рафіновані профі – повторити той, знайдений натхненням, імпульсивний, некерований у вияві почуттів, дубль кап-у-кап, тютелька в тютельку, як висококласну копію. Вищий рівень ремесла.

Перед камерою стояв не лише геніальний початківець, а довершений професіонал».

(Доповідна Апостолові Петру. – кн. 3. – С. 120–121).

«Перед зйомкою епізоду, коли Марічка під час танцю під церквою у Криворівні непритомніє, бо вагітна, Іван отримав з села Чорторія телеграму про смерть свого батька.

Іван приховав від знімальної групи ту телеграму, щоби не зірвати зйомку, і знімався в сцені свого смертного танку в ту мить, коли ховали його батька за сто кілометрів від Криворівні. Під час зйомки Іван, а не Марічка, дійсно знепритомнів. Параджанов зупинив зйомку на другому дублі, прочитав телеграму, що випала з рук актора, просто в ігровому костюмі силоміць всадив Івана в свою машину і наказав водію не зупинятися аж до цвинтаря, де вже було поховано Іванового батька».

(Доповідна Апостолові Петру. – кн. 3. – С. 122).

«Іван був красивим, як Бог, як саме життя. Без пафосу. Глибинно. Бо глибина не відає пафосу. В ХХ-му столітті найбільша втрата України – це передчасна смерть Івана Миколайчука».

(Доповідна Апостолові Петру. – кн. 3. – С. 125)

Лариса Кадочникова: «Він був земною і водночас неземною людиною»

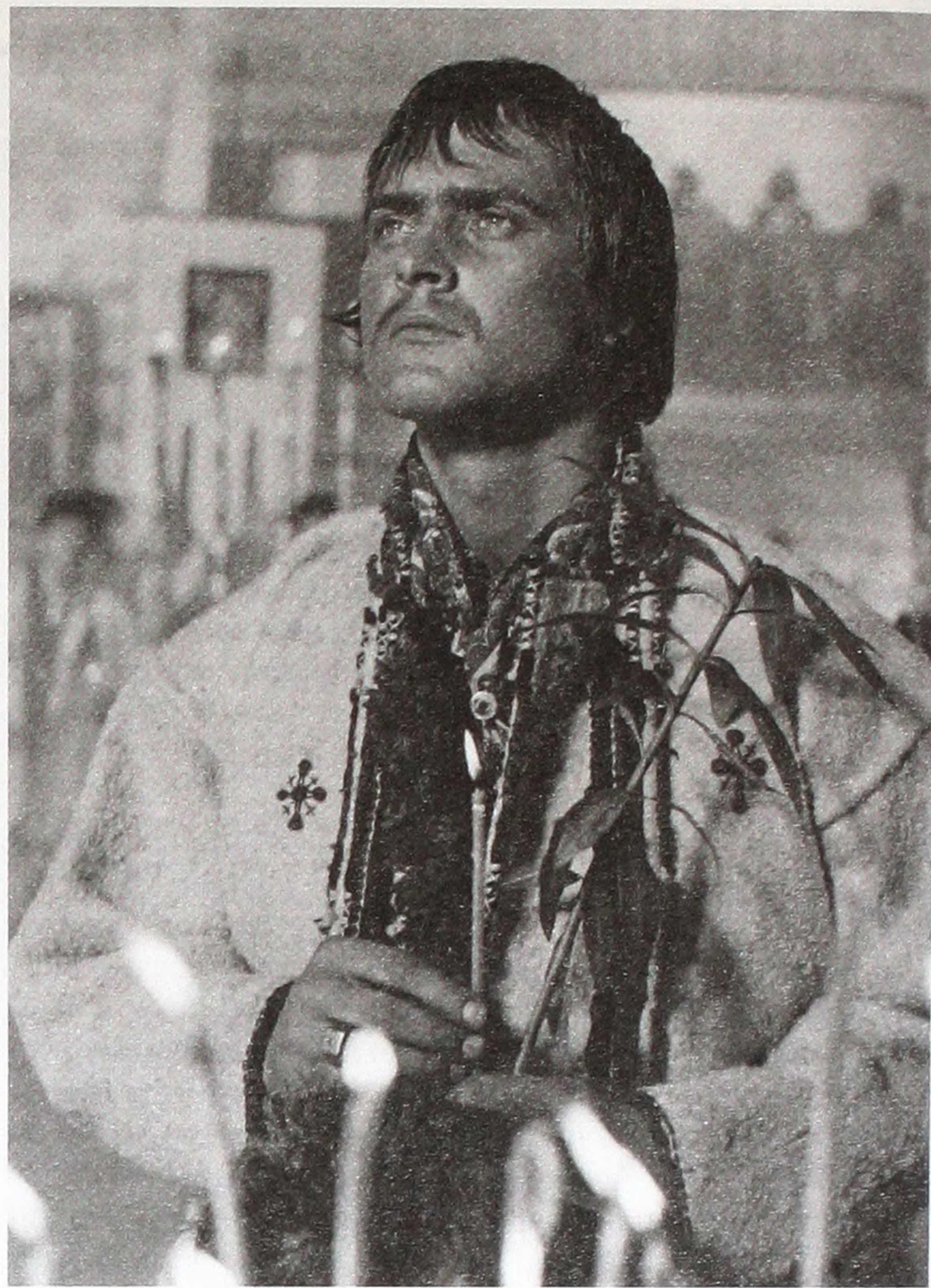
Іван Миколайчук з особливої породи людей – у ньому не було ні краплини провінційності. Таке враження в мене склалося з першої хвилини, коли я його побачила. Насамперед він вразив зовнішністю, красою незвичайною. Майте на увазі, в Московському «Современнике», де я тоді працювала, у тій групі, яку зібрав Олег Євремов, були кращі сили, найпопулярніші, наймодніші актори і актриси. І «Мосфільм» під боком, де ми всі постійно крутились, бігали на проби, знімалися. А ще ж було оточення поетів, письменників, художників. Та коли, приїхавши до Києва, побувала на пробах Івана, я побачила фантастичної краси людину. Подумала: «Оце справжній герой!». «Современник», між іншим, такого плану актора не мав. Іван дивовижним чином поєднував у собі народність і царську кров, наймудрішого філософа, земну і водночас неземну людину. От створив Бог такого унікального чо-

ловіка. На пробах я хвилювалась більше за нього. Тоді я ще не вирішила, чи зніматимуся в «Тінях», адже з «Современника» я ще не пішла. Та мене, по-перше, вразив сам Параджанов своїми абсолютно фантастичними вихватками і, звичайно, Іван. У його незвичайних якостях я остаточно переконалась, коли ми з ним полетіли в Аргентину на Міжнародний кінофестиваль. Удвох, адже не пустили ні Параджанова, ні Юрія Іллєнка – поїхали з нами чудова людина Святослав Павлович Іванов (голова Держкіно УРСР) і якийсь чиновник з Москви. Після перегляду «Тіней» я побачила, якою увагою був оточений Іван. А були там актори не рядові – Максиміліан Шелл, який входив у десятку кращих акторів світу, зірки-жінки, красиві чоловіки з німецької делегації, італійці. Іван – ні на кого не схожий, ось цієї краси гуцульської. Я навіть не можу пояснити, що таке було в ньому... Причому шикарного

вбрання не мав – два светри і чорний костюм. Але ця його постать, ріст, голова, очі. Всі упали за ним, були в нього закохані, він опинився у центрі уваги. Звичайно ж, завдяки картині, яка справила надзвичайне враження. Більше ніколи в житті я не переживала такого потрясіння – впродовж тижня ми з Іваном почувалися зірками.

У фільмі в нас спільних сцен не так і багато, але вони визначають суть картини, і вони ключові для долі героя – Івана Палійчука. Сцена в церкві й після церковної служби, сцена танцю біля церкви, прощання, коли Іван іде на полонину, і вже фінальна – «Срібний ліс». Ось на зйомку цього «Срібного лісу» ми виїжджали разів п'ятдесят. Це взагалі було якесь безумство: не так пофарбовано, не так вирубали, не та погода, не так покладені рейки – і це тривало безкінечно. А в результаті вийшло диво: маленький фрагмент, а який шедевр! Я сьогодні чудово розумію, з огляду на серіали, що таке справжнє кіно, а що – дурниці, які нині знімаються. Сцена, коли Іван іде на полонину, а Марічка прощається з ним також виявилась випробуванням. Чомусь вона відкладалась, в результаті знімали тоді, коли вже стало досить холодно. Знайшли малодоступне місце – Юра завжди знаходив такі місця, куди підібратись було неможливо. Хіба вантажівками. Внизу текла вузька річка, і з неї дощовою установкою треба було качати воду нагору – для забезпечення дощу. Вгорі зробили майданчик, на якому встановили кінокамеру, а знизу качали воду, щоб ми опинилися під дощем. У річці крижана вода, і це вже, якщо не помиляюсь, було десь на початку листопада. Хоча на екрані враження, що тепло. Я тоді чудово розуміла, що одним дублем не обійдеться, що буде їх кілька. Коли почалась зйомка і пустили воду, я від холоду вже не пам'ятала ні тексту, нічого. Іван зняв капелюха і надів мені на голову – він мене врятував. Я розуміла, що все – захворю! І зйомки зупиняться. Але в кіно під час знімання велика концентрація сил, тому все обійшлося. Нас переодягли – і знову все спочатку. І так разів чотири чи п'ять. Але сцена вийшла якась жива, зворушлива. Крижана вода ввела мене в стан передчуття якогось нещастя, що ми розлучаємося назавжди.

Взагалі, зйомки були складні, важкі, та щось нам допомагало. Коли ми знімали, обставини були за те, щоб це вийшло. І звичайно, якби не було Івана, я не впевнена, чи була б картина. Суттєвим було те, як він побачив, відчув. І те, що Параджанов з Юрою побачили проби з Іваном і зрозуміли – нікого іншого не треба. Іван не грав, він просто жив, його Палійчук – це він сам. Я скільки разів дивлюся, не можу відірвати очей від його дивовижної голови, його обличчя, його постаті, від того, як він говорить. В експедиції всі ми були разом. Вечорами збиралися в Сергія. Селяни приносили їжу, готували стіл. Закінчувалась зйомка – і вона наче продовжувалась. Тоді ми всі були живі, єдина команда. Звичайно, були моменти, коли кожен займався собою. У вільний час бігали в ліс по гриби. Там була й Марічка, і коли я була вільна від зйомок, ми з нею сиділи на березі Черемоша, вона щось вишивала і все мені розповідала про свою любов, як вони познайомились з Іваном, як училися разом, немов казку розповідала. І ми були з нею в дуже гарних стосунках. В Івана з Юрою виник внутрішній зв'язок, вони знайшли той спільний стрижень, що їх потім творчо єднав.

Іван Миколайчук у ролі Івана Палійчука. «Тіні забутих предків». Сергій Параджанов. Київська кіностудія ім. О.Довженка. 1965.

Іван якось розповів про свою сім'ю, про те, що він пережив, і Юра загорівся: це може бути фільм, кращий за «Тіні». Відтоді й почався сценарій «Білий птах з чорною ознакою». Тема, сама ідея, основа основ – це сім'я Миколайчука. Коли вони разом писали, працювали несамоовито, цілими днями. Коли працюєш так захоплено, то й буде результат. Юру дуже притягував цей матеріал – після «Тіней» він йому був потрібен, а крім того, це Карпати. Думаю, що у всіх персонажів цього фільму були прототипи. Миколайчук розповідав і про мою героїню, але він був такий фантазер, міг нафантазувати що завгодно. Ніколи не зрозумієш, чи було це насправді, чи це тільки його вигадка. Тут же хочу собі заперечити і розповісти, як я переконалась в тому, що він слів на вітер не кидає, говорить правду. Якось після «Тіней» ми з ним поїхали в Париж. Поселились і вийшли пройтись по місту, купити подарунки рідним, адже в нашій країні тоді нічого не було. Починались сутінки – це було, здається, в березні. Раптом через п'ять хвилин стало темно. Я злякалась, що заблукаємо, адже мови не знаємо, і як ми знайдемо свій готель? А він: «Не хвилюйся, готель знайдемо за п'ять хвилин». І справді, так і було. Я такої орієнтації ні в кого не бачила. Я зрозуміла: він людина гір, в Карпатах звик засікати місця, мимо яких проходив. І так само у великому місці – по знаках, які засікав, орієнтувався. У «Білому птахові» три брати й такі красені, що не зако-

Лариса Кадочникова та Іван Миколайчук під час Міжнародного кінофестивалю в Мар-дель-Плата (Аргентина). Березень, 1965.
Фото з приватного архіву Лариси Кадочникової.

хатися в них не можна було, хоча Дана і попова донька. Їй сімнадцять – і вона закохана у всіх. Буває? Буває! І вибрати неможливо. І всі троє в неї закохані. Врешті вибирає зовсім іншого, а потім залишається із найскладнішим – Орестом, і до кінця вона всіх їх любить. Я прекрасно розумію Дану, коли з'являються такі фантастичні хлопці. Я бачила на власні очі, що творилося з жінками, які захоплювались Іваном, – в ньому така була народна краса! Не випадково в Мар-дель-Плата зірки-красуні сходили з розуму, а він не знав, куди йому заховатися від тих дам...

А ще музика. Іван від природи надзвичайно музикальна людина – народні пісні знав з дитинства. Музиканти, що грали у «Білому птаху», просто вражають! Миколайчук – людина природи, він звідти, в ньому була така могуть, такий заряд! Працювали над фільмом напружено, атмосфера дуже творча. Юра працював дуже жорстко, від мене вимагав найбільше. Тут він домагався, щоб Дана не була схожа на Марічку.

Іван хотів грати Ореста, і я гадаю, що зіграв би чудово. Ступка зіграв геніально, я вважаю, що це його краща робота. Але Іван зіграв би, мабуть, інакше. Але йому не дозволили, через те, що в Івана зовнішність позитивного героя, а Орест на той час був постать негативна. Іван чудово зіграв комуніста Петра – він не може погано грати, та все-таки, в кадрі відчувається, наскільки йому складно, що ті фрази дещо формальні. Та його монолог, коли він гукає до Ореста взимку в лісі, зроблено блискуче! Від його обличчя іде якийсь випромінювання. В якій би він ролі не знімався, це була перемога.

Мені недавно зателефонував незнайомець з Москви – бізнесмен. Не так давно по телебаченню показували «Білого птаха». Він знайшов мене, щоб подякувати за цю картину. Говорив, що вражений до глибини душі – у «Білому птаху» є те, що давно вже пішло з кіно: романтизм, повітря, наповнене красою карпатської природи, краса костюмів. Мені було дуже приємно. Коли минулого літа в Москві в пам'ять Юрія Ілленка пройшла ретроспектива його фільмів – її відвідали родичі дружини мого брата і були вражені. Те, що ви зробили, казали, це навіки. Я зга-

дую той давній тріумф у Москві, коли фільм переміг на фестивалі. Ми всі тоді там були: Юрій Ілленко, Вілен Калюта. Гордість України. Підкорювачі Москви.

Хочу ще згадати про сценарій «На поклони!», який Юрій Ілленко писав також разом з Іваном. Ідея скоріше за все виникла в Юрі. Можна сказати, що я була прообразом героїні. В центрі – доля актриси, яку несподівано заклинює, коли раптом вона опиняється в безвиході. Багато фільмів вони переглянули про акторську долю, читали книги. І от одного разу Юра сказав мені: «Ларисо, сьогодні ми будемо читати сценарій». До нас прийшли Іван з Марічкою. Хто читав, я точно не пам'ятаю, по-моєму Іван. Ми з Марічкою були вражені – це був геніальний сценарій. Його треба було видати, мабуть, не треба було знімати. Ми пережили відчуття дива. Марічка мене вітала з роллю. А далі пішло по інстанціях. Почали чіплятись до сценарію – і це не годиться, і те. Юра й Іван збираються – переробляють. Потім знову зауваження – переробляють. І від цих переробок сценарій почав розсипатися, тобто якась безглузда історія, нічого не зрозумієш. Але Юра вирішив іти до кінця – він дуже хотів зробити для мене картину. Яка в них була розмова, не знаю, але думаю, що Іван йому радив припинити, бо такий вихолощений сценарій уже ставити не можна. Юра не погодився, тоді Іван відмовився зніматись.

На початку своєї кар'єри Іван блискуче зіграв молодого Тараса Шевченка у фільмі «Сон». У Шевченка під такою назвою є три твори. В одному з них поет висловив свою мрію про вільних людей в Україні:

*І сниться їй той син Іван
І уродливий, і багатий,
Не одинокий, а жонатий
На вільній, бачиться, бо й сам
Уже не панський, а на волі...*

Чи був вільним Іван Миколайчук? Внутрішньо – так. Але останні 15 років життя йому не давали себе творчо реалізувати. Це було кріпацтво новітнє, тоді хотіли загнати митців у тісні ідеологічні схеми. Й через ці постійні заборони, цькування він так рано і пішов від нас.